

Karel Havlíček jako národohospodářský a sociální politik.

K stému výročí jeho narození.*)

Dr. Jos. Gruber.

V Havlíčkově činnosti literární nelze mluvit o jednotném jeho stanovisku národohospodářském, leč že by se spatřovalo v základním, vše ovládajícím jeho zřeteli k dočasným hospodářským potřebám národa. Havlíček byl především beletristou a politikem a vzdělal se bez hlubších studií národohospodářských. Avšak jeho venkovský původ, poloroľnický a poloobchodnický, vrozená hospodářská pečlivost, pořádnost a praktickost vedly jej všímati si bedlivě, pořád a důsledně otázek hospodářských a všech t. zv. praktických záležitostí (Masaryk). Jeho noviny právě zřetelem k těmto otázkám až nápadně lišily se od jiných, Havlíček sám psal dost hojně článků hospodářských, ale jeho názory, tu merkantilistické, tu fysiokratické, tu liberální, tu téměř socialistické, svědčí o nedostatku pevného podkladu vědeckého. Jako především novinář a politik, Havlíček se svou pronikavostí, všestranností, myšlenkovým bohatstvím i samostatností úsudku dával své dočasné projevy ve věcech hospodářských určovati především svým zásadním stanoviskem národně-politickým a svým bystrým smyslem pro skutečné potřeby našeho národa.

Není snad nepřipadno říci, že Havlíček byl v hospodářském vlastenectví předchůdcem Bráfovým a Bráf nevědomky, ale vývojově důsledně pokračovatelem Havlíčkovým. V prvních, bohužel záhy zastřených červánkách politické svobody, v letech umírající selské roboty a poddanství i cechovní soustavy v živnostech, a v národě téměř jen roľnickořemeslnickém s ryze německým velkopřůmyslem a velkoobchodem a s nadvýrobou závislé inteligence Havlíček svým osobním původem a založením i z národní potřeby byl pro povznesení zemědělské výroby i středního stavu roľnického a živnostnického a proti ochranným clům a průmyslovým monopolům, které obohacují u nás jen německé fabrikanty a velkoobchodníky. Asi o půl století později, když se přežil liberalismus hospo-

*) Zvláštní kapitoly věnovali Havlíčkovým názorům hospodářským a sociálním T. G. Masaryk ve svém spise »Karel Havlíček«, Praha 1896, i Dr. Em. Chalupný, »Havlíček, obraz psychologický a sociologický«, 1907; sr. též naše stati »K hospodářským názorům Karla Havlíčka« a »K sociálním názorům K. Havlíčka« v »Obzoru národohospodářském« 1904, str. 135, 181 a 235 a násl. (po Tobolkově vydání Politických spisů Havlíčkových), a »Havlíčkovy názory hospodářské a sociální« v »Tribuně« z 30. října a 1. listopadu 1921, jichž zde použito.

dářský a zkompromitoval se politický, a když český národ, opřený o pokročilé zemědělství a o vyspělou organizaci úvěrovou, mohl již pomýšlet na doplnění své hospodářské struktury českým velkopřumyslem a obchodem, v době vysoké státní ochrany celní Bráf propagoval jakési českonárodní hospodářské ochránářství hesly národní hospodářské soběstačnosti a solidarity, lásky k českému výrobku i za cenu hospodářských obětí, třeba jen dočasných. Havlíček, demokrat a liberál, byl pro obchodní svobodu v úplné shodě s převážně agrární povahou českého národa, Bráf konservativce pro národní protekcionismus v době přechodu k českému industrialismu. Oba blízcí agrárnímu venkovu milovali především zemědělství, ale Havlíček vedle toho pečoval též o zvýšené vzdělání, blahobyt a vážnost řemesla, kdežto Bráfovi po desíletích šlo již o vypěstění českého velkopodnikání průmyslového. Oba obraceli se — stejně jako Palacký, Rieger, Šimáček, Náprstek, Kampelík — proti přílišné zálibě ve studování na závislá postavení inteligenční a hájili praktické vzdělání, průmyslové a obchodní jako rolnické, oba vysvětlovali tu českou škodnou přeplněnost vyšších škol, tu českou vykřičenou studentskou povodeň a záplavu dřívějším politickým i hospodářským útlakem českého národa, oběma šlo při jejich národohospodářských snahách o povznesení národa prostředky v jejich době nejvhodnějšími. Oč usiloval Havlíček, to — pěstěno tradičně v rodině Palackého a Riegrově — vyznělo nakonec, časově přizpůsobeno, ve snahách Bráfových.

Nad všechna jiná povolání cenil Havlíček stav rolnický. Promlouvá opětovně o důstojnosti jeho, pokládá za »velikou chybu, minulých časů, že tak lehce byli váženi živitelé celého národa«. Právě proto, že selský stav vždy tak nízko postaven býval mezi ostatními, že se lidé i za pouhé jméno sedlák styděl, nemohlo rolní hospodářství vysokého stupně dokonalosti dosáhnout a následovně celá země vzkvétat nemohla. Docela neprávem vyvyšuje se měšťan nad sedláky — obyčejně se ani šlechta tak vysoko neklade nad rolníka jako měšťanstvo, namísto co by se vlastně stav měšťanský se selským nejužší spojití mohl a měl i obcovati spolu přátelsky, bez nadutosti a svorně, považující se za jediný stav, stav to občanů pracovitých! Spojení takové Havlíček prý by pokládal za veliké štěstí pro vlast.

Havlíček zamýšlel dokonce státi se sám rolníkem, jakmile by se za reakce musil trvale vzdáti žurnalistiky, doufaje, že nedostatek podnikavosti nahradí lepším vzděláním theoretickým, které pěstoval zvláště ve svém vyhnanství brixenském.

Havlíček opětovně (na př. v referátě o Braunerových »Böhmische Bauernzustände«) litoval, že se, zvl. u nás, pro zvelebení rolnictví poměrně tak málo činí, kdežto mnohem více se dbá o jiné záležitosti, jmenovitě o průmysl. Protože »rolník ze všech stavů snad nejméně připravován a cvičen bývá k svému povolání«, Havlíček doporučoval zřizování škol rolnických, povinných pro všechny, kdož by se kdy hospodářství ujmouti chtěli. Prohlásil se

pro selské majoráty, při kterých by pouze syn dědil celou usedlost a ostatní jiným způsobem byli zaopatřeni, aby se tak vytvořil nejjadrnější stav »kmetský«, prostřední hospodáři, »kteří posud ještě v každé zemi mezi nejšťastnější, nejmravnější a nejužitečnější občany náleží«, »nejsouce ničí sluhové leda zákonů«, kteří nejsou sice tak bohatí, aby mohli býti živi z cizích mozolů bez vlastní práce, přece však mají dosti jmění k životu neodvislému i k vlastnímu duševnímu sebepovznesení a ke zdokonalování svého stavu a hospodářství. Pro levný úvěr rolnický by měly býti zřizovány dobré hypoteční banky, pronájem velkých rolí na dobu kratší nežli šest let by měl býti zapovězen, aby se pole propachtovaná nedrancovala; na pastviska a zbytečné úhory by uložil třikrát tak velikou daň jako na role obdělané.

Havlíček nebyl slep ani pro vady našeho rolnictva: »kdyby náš hospodář desetkrát na cestě své zvrátil a vůz potloukl, přece se ji opravití váhá, snad jen pouze proto, že by také ještě jiný kromě něho pohodlí tohoto užíval!«

Vidíme tedy hospodářský ideál Havlíčkův: vzdělaný, rolnickými školami odchovaný střední rolník, politicky a hospodářsky nezávislý, stejně vzdálený nějaké selské aristokracie jako proletářského živoření, který přejav zděděnou půdu bez přetížení podílý spoludědickými tvoří politicky jádro národa a hospodářsky jeho živitele. »Jediné hospodářství je věc solidní, vždy trvající, bezpečná« — a »kdo má v rukou špižírny, ten nejjistěji vládne světem«. Havlíček nechápe, proč se ve vlasti naší »tak úrodné posavad o zlepšení hospodářství a rolnictví tak málo staráme (aspoň mnohem méně než o průmysl), kdežto by přece při dobře vedeném rolnictví země naše ještě snad o polovici lidu více uživití mohla.«

Průmysl a fabriky jsou sice k dobrému stavu země také nevyhnutelný, avšak bohatství a j. výhody z nich vyplývající jsou vždy jen na čas a nejisté. Dnes počne nějaká nová fabrikace a výdělek z ní je ohromný; zejtra však zavede ji i cizina, a je po všem, »neslušné rozmnožení« fabrik vyvolá v zemi jen »velký počet nastávajících žebráků«, přehojné fabriky uvádějí v zemi i nemravnost a luxus zavádějící k nepotřebným výdajům, a zdá se Havlíčkovi již r. 1846, že se průmyslnictví již počíná přeháněti, protože v modě jest, a on se bojí, aby z toho pro zemi časem škoda nepovstala.

Jenom řemeslo, tato druhá složka středního stavu i tehdejší české společnosti národní, docházelo u Havlíčka rovněž obliby. Vybízeli čtenáře, aby přistupovali k Průmyslové Jednotě, která tehdy — před zřízením obchodních komor — byla jediným reprezentantem průmyslu v českém království, i jedinou tribunou hospodářsko-politickou a přímo jakousi parlamentní školou a přetvořovala se právě znenáhla z původní aristokratické instituce v česko-demokratickou. Již dne 1. ledna 1846 dovozoval Havlíček potřebnost průmyslové školy české, o kterou se tehdy čeští členové Jednoty zasazovali a pro niž Rieger a Trojan sbírali příspěvky, a přimlouval se za zakládání průmyslových škol po Čechách,

v kterých spatřoval záchranu proti neblahé zálibě Čechů v postavení služebním a vůbec závislém a proti naší opozditosti v oboru řemesel a vůbec průmyslu. Naproti snaze skoro všech našich měst, která skoro jakousi vojnu spolu vedla, aby k svému domnělému povznesení nějaký ten úřad ulovila, Havlíček ukazoval na Liberec, který dotud bez jakéhokoli úřadu nebo soudu svoji skvělost děkuje »několika čiperným, vzdělaným a spekulativním průmyslníkům«. Pokládáje touhu českou po úřednickém postavení za následek dřívějšího režimu despotickobyrokratického, Havlíček očekává pokrok řemesel od nového pokolení ve školách odborných náležitě vzdělaného a cestami po cizích zemích obroušeného. Havlíček vyvrací obavu, že kdyby zámožnější a vzdělanější lidé řemesel a průmyslu se chápali, tím že by snad chudší o živnosti své přišli. Zrovna naopak: »jedno řemeslo pomáhá druhému, jeden způsob obchodu a průmyslu zdvihá zase jiné ... jedno kolečko do druhého sahá, všechno se hýbe, všude jest život. Příčinnivý a schopný vždy se zmůže«.

Sympatie k středním stavům jde u Havlíčka ruku v ruce s nepřátelstvím ke všelikému hromadění kapitálu, zvl. v rukou velkoprámyslu a velkoobchodu. I pozemkovou aristokracii pokládal za mnohem méně nebezpečnou právě a poctivě demokracii nežli bankéře, fabrikanty, velkoobchodníky, t. zv. peněžní aristokracii, která nyní jako upír ssaje krev z ostatního člověčenstva a hrozí uvrhnouti na lidstvo mnohem horší, mnohem trvanlivější jho, nežli bylo zlo feudální zemsko-panské šlechty: na některé burse promlouvá spolu několik bankéřů několik slov, napíšíou několik řádků — a již obrali zem o několik milionů pracně vydělaných peněz. Bývá spatřována přímo jakási předzvěst marxistického názoru o rostoucí kapitálové koncentraci v rukou nečetných kapitalistických mamutů a o konečném převratu, kdy vyvlastňovatelé budou vyvlastněni, praví-li Havlíček, že »fabrikace, spekulace, ažiotáže jsou draci, kteří konečně sami sebe pohliti musí«, ale Havlíček spatřoval a hledal prostředky k paralysování těchto tendencí v silném, zdravém stavu selském a ve zvýšení odolnosti řemeslnictva.

Nechuť, sociální i národní, k velkoprámyslu spolu s liberálně demokratickým stanoviskem politickým i s anglickými i americkými zkušenostmi o svobodě hospodářské působila i na jeho stanovisko k tehdejší snaze Rakouska po přechodu od celní prohibice k mírnější celní ochraně průmyslové nebo k úplné svobodě politiky obchodní. Jestliže ještě v »Českém přání k novému roku 1848 a ke všem budoucím« (Pražské Noviny 2. ledna 1848) ve fraseologii téměř merkantilistické přál si, »aby se vyváželo ze země naší málo peněz, ale mnoho obilí, dříví, uhlí, vlny, železa, skla, sukna, příze, plátna, ovoce atd. atd.«, jeví se již v článku »Svobodný výrob a svobodný obchod« v »Slovanu« 20. března 1851 proti tlaku domácího kapitalismu výmluvným obhájcem obchodní svobody a odpůrcem prohibice a ochrany celní. Když zmizel prvotní účel cla, zvětšiti státní neb panovníkovy příjmy, počalo se cla užívati

prý k obhájení domácího průmyslu, vlastně však jen »k neslušnému obohacování fabrikantů na útraty a na škodu všech ostatních občanů«. Místo co bychom se byli přičinili, abychom i my vyráběli tak dobře a lacině jako cizina, položili jsme na dovoz cizích výrobků ochranné clo nebo dokonce záповěď. Právě česká země nejvíce průmyslem se honosí, a sice »průmyslem hlavně nepřírozeným a jen podobnými prohibicemi a cly držným«. Slovy téměř smithovskými dovozuje proti thesím merkantilismu v duchu kosmopolitického hospodaření, že nejbohatší a nejšťastnější je nikoli ta země, která všechny své potřeby sama ze sebe si opatří, nýbrž jistě ta, která si všechno, co chce, odkudkoliv opatřiti může. Kdyby země všechno to zboží, které potřebuje a které by bez cel z cizích zemí mohla dostati laciněji než od domácích fabrikantů, také z cizozemská kupovala, může prý za ty peníze, které by jí zbyly, všechny dělníky takových fabrik domácích zdarma vyživit z toho, oč jí zboží přijde laciněji, a ještě jí mnoho zbude. Naši fabrikanti nebohatnou ze svého umění ani ze své přičinlivosti, nýbrž jedině z monopolu, pod stínem vysokých cel ochranných. Havlíček vítal počátkem r. 1851 i zavedení nového celního tarifu ministrem Bruckem se »znamenitým snížením cel«, které přistřihne trochu fabrikantům jejich nezasloužené výdělky a opatří celé zemi zboží lepší a lacinější, a přál si jen, aby v krátkém čase nastoupilo ještě větší snížení cel, aby se »poznenáhla přiblížilo úplné zrušení všech cel a počátek zcela svobodného obchodu«. »Pravý průmysl obstojí i při svobodném obchodu a všeliké nucené a nepřírozené vyvozování průmyslu domácího . . . jen několika fabrikantům užitek nese, celé zemi však a celému národu na škodu býti musí.«

Havlíček ohrazuje se, že by mluvil z nenávisti k továrnám — naopak pokládá je za veliký pokrok a užitek pro svět, ale jen pravé továrny, t. j. ty, které ochranného cla nepotřebují. Chránil snad stát před lety řemeslníky, když byli ničeni lacinější výrobou tovární? Která fabrika nemůže konkurovat v láci a dobrotě s jinou, ať zhyne! Neboť to důkazem, že jí není zapotřebí. »Fabriky, které se živí jen ochranným clem a prohibicí, jsou jen hmyz, hlodající na těle země a ssající šťávu z národu.«

Vzpomeňme, že již 10 let před tím, r. 1841, vydal v Německu Friedrich List, největší theoretik protekcionismu, svůj »Národní systém politické ekonomie«, který u nás zůstal skoro nepovšimnut, zatím co v Uhrách záhy si opatřili maďarský jeho překlad, vzpomeňme, že v Uhrách již r. 1844 se ustavil »zemský ochranný spolek průmyslový« v čele s presidenty Batthyánym a Telekim a Kossuthem jako ředitelem, jehož hlavním účelem bylo mravním podněcováním ke spotřebě vlasteneckých průmyslových výrobků podporovati domácí průmysl, a že v uherském sněmu r. 1848 i ve vládě uherské měli stoupenci celní ochrany většinu, vzpomeňme, že v Čechách naše r. 1850 zřízené obchodní komory, v čele Pražská, prohlašovaly změnu celní soustavy, odvrát od došavadní prohibice k mírnější ochraně celní, za nevhodnou a pro

český průmysl zákazonosnou, — nenacházíme pro doktrinářsky extrémní liberalism obchodní politiky Havlíčkovy jiného vysvětlení leč jeho liberalism politický a českonárodní středostavovské stanovisko vůči velkopřůmyslu německému jakožto odpůrci národnímu. Tragický jakýsi omyl naprostého souhlasu Havlíčkova s celní politikou Bruckovou tkví v tom, že tato politika nebyla plodem teorií svobodnotržebních, nýbrž směřovala k velmi konkrétnímu, politickému cíli, jehož by Havlíček zajisté nebyl akceptoval, k utvoření veliké středoevropské, rakouskoněmecké říše se 70 mil. obyvatelů, politicky i hospodářsky souvislé, v níž by vůdčí úloha připadla Rakousku a k níž (vedle ujednocení pošt, železnic a telegrafu, zákonodárství obchodního a živnostenského atd.) snížení rakouských cel na mírnější úroveň celního spolku německého mělo být krokem přípravným.

Svoboda zahraniční tržby byla Havlíčkovi součástí požadavku hospodářské svobody vůbec. »Dáti volný neb skoro volný průchod cizím výrobkům a obmezovati při tom všelijak domácí výrobu a průmysl . . . toť jest nesmysl. Proto také vláda, čím více cla snižuje, tím více musí osvobozovati domácí průmysl od všelikých pout a překážek, které mu posud volného vzniku nedávaly.« Jak prospěšně působí živnostenská svoboda, viděti na Americké Unii, kde »každý si vyhledává neobmezeně živnosti, k jakým schopnost a chuť v sobě cítí, žádný zákon, žádné úřady jej v tom neobmezují . . . Odtud přichází štěstí, vzrůstání a blahobyť Severoamerického Soustátí.«

Také ohledně emancipace židů nesdílel Havlíček obav, které s ní tehdy v lidu byly spojovány. Jestliže žid nemaje dříve žádného práva, žádné cti ve veřejném životě, hrabal jen dovoleným a nedovoleným způsobem peníze, aby za ně mohl alespoň pokoutně uplácením dosáhnouti něčeho lepšího pro sebe, neleží tyto nectnosti v povaze kmene israelského, nýbrž v okolnostech, a mají je v menší větší míře všichni utlačení národové, bydlící mezi svými utlačovateli (Arméni a Řekové v Turecku a pod.). Stejně z východního despotství vykládá Havlíček již v »Obrazech z Rus«, jestliže ani »ruští kupcové dokonce to neznají, co se v obchodě nazývá poctivostí; obchod jest u nich, jako u všech východních národů, vojna bez krveprolití, kdo s koho, ten s toho, ošidit u nich jen znamená býti chytřejším« a slouží ke cti — a známe-li nyní přesvědčivé vývody Brentanovy o tom, že obchod jest mladším bratrem války, loupeže a násilí vůbec, dáme i zde Havlíčkovi bystrozraku za pravdu.

Havlíček vyslovil též názor, který bývá pokládán za jakýsi zběžný ohlas potomního historického materialismu Marxova. Píšeť v dopise z Brixenu (14. ledna 1852): »My jen tenkrát máme naději prorazití a do skutku uvéstí své smýšlení, budeme-li . . . dosti mošní v penězích. To jest hlavní základ celé politiky a svobody.« Nehledě k tomu, že bychom pak do téže rubriky musili zařaditi i kaceřovaného »blahobytníka« Šimáčka, Vojtu Náprstka

a všechny pozdější, kdož chtěli po neúspěších politických dosažení politických cílů budovati na pilířích předchozího povznesení hospodářského, Havlíček sám vyslovil velmi důrazně a veřejně (»Pražské Noviny« z června 1847 v čl. o Danielu O'Conellovi) správnější názor opačný: »Každý národ, který nabytí politické svobody, také velmi brzy zbohatnul«, a »národ, ztrativ národnost svou, klesá také vždy více v bídu a opovržení«. Cizí panující národnost zmocní se výnosných úřadů, průmyslu i obchodu a všech vděčnějších zaměstnání, ponechávajíc domácí přemožené národnosti jenom nádenické klopotění a málo výnosnou ruční práci. Přístup k snadnějšímu a nádhernějšímu životu platí se odnárodněním.

Jakým byl Havlíček hospodářem v životě soukromém? O tom píše Dr. Chalupný (str. 500—502) asi toto: Osobně byl Havlíček již jako student hospodářem dobrým a šetrným, šetřil na stravě a oděvu, aby si mohl zakoupiti knihy, jichž potřeboval k svému vzdělávání. Jako spisovatel a vydavatel časopisů neskrble na honorářích uměl spořit na jiných výdajích a vedl své podniky výborně a výnosně. Administraci »Národních Novin« dával i písemné pokyny za své nepřítomnosti, svému bratru Františkovi dával v dopisech z Brixenu pokyny a napomenutí pro hospodaření a obchodování, za hlavní věc pokládal »ve všem železný pořádek«, jímž se »mnoho času ušetří a jistoty nabude«. »Ačkoliv na peníze tuze nedržím, přece je nerad vyhazuju na hlouposti«, psal bratrovi, a bohémský život (na př. Sabinův) budil v něm přímo osobní odpor.

Nic nesvědčí tak výmluvně o přímo kupecké akuratese Havlíčkově v peněžních záležitostech jako památky z jeho života, nyní právě v zemském museu vystavené. Havlíček již jako jinoch vedl si (a také uschoval) přesné účty o všech svých výdajích, i nejmenších, již při své cestě na Rus pořídil a psal si hotový sešit o svých »peněžních záležitostech« cestovních, jako redaktor a vydavatel časopisů pečlivě na krejcar vyměřoval a zaznamenával honoráře a zápisy ty také zachoval, v jeho papírech nacházíme i zevrubné záznamy, kdo, ode kdy a z jakého důvodu mu co dluhoval i co bylo dlužníkem zapláceno. Týž dojem neobyčejně vyvinutého smyslu pro pořádek činí jeho výpisky z četby a zápisky literárního obsahu — vše psáno čistě a na lístečích pravidelného formátu nebo v sešitech, vždy řádně nadpisem opatřených, zachovány i první náčrty, opravované rukopisy a korektury, že je až obdivu hodno, kde k tomu všemu v krátkém, pracovitém a pohnutém životě zbylo mu chuti a času. »Železný pořádek« Havlíček tedy nejenom velebil, nýbrž také sám co nejdůsledněji zachovával. V tom pořádku tkvěl jistě také kořen i jeho převeliké výkonnosti i poměrných hmotných úspěchů jeho činnosti vydavatelské.

S téhož zásadně liberálního stanoviska, které bylo Havlíčkovi směrnatným pro posuzování poměrů hospodářských vůbec, Havlíček v novinářské práci své poměrně velice málo zabýval se poměry vrstev dělnických. Je to pochopitelné. Kapitál průmyslový v těch

dobách byl u nás teprve v počátcích svého rozmachu, dělnictva továrního bylo poměrně málo, takže v celku občanstva příliš nevynikalo, širokého hnutí dělnického nebylo. Dělnictvo vybuchovalo jen občas, když stroje připravovaly je o výdělek, ale tiskařské bouře v roce 1845 v Praze a stávky textilního dělnictva severočeského v témž roce byly krvavě potlačeny, a roku 1848 hnutí dělnické, zatlačené vůbec do pozadí ruchem politickým, bylo prozatím uchláholeno přijetím požadavku »organisace práce a mzdy« v první politický program v lázních Svatováclavských, opatřeními, která byla učiněna obcemi i soukromými podnikateli ke zmenšení nezaměstnanosti, a k zamezení drahoty potravin. Sociální ráz pařížské revoluce r. 1848 nezůstal sice ani u nás nepovšimnut, ale komunism chápán u nás především se stránky politické, problém dělnický v plném svém obsahu zůstal i Havlíčkovi cizím.

Havlíček sledoval zprávy o tom, jak v Anglii továrníci sami starají se o dělnictvo školami, přednáškami, podporou družstevního ruchu, poznával, že i u nás příčinou revolučního hnutí je nespokojenost nejen poddaného rolnictva, nýbrž i továrního dělnictva a maloživnostnictva a že vedle vzdělávacích i svépomocných snah musí zakročiti také stát a chrániti práva dělníků stejně jako práva podnikatelů. Avšak snahy po společenství majetkovém, radikálními živly již také u nás projevované, sřízlivý, heslům a utopiím málo nakloněný Havlíček odsuzoval. Socialism tehdejší měl ostatně ještě daleko k programu, organisaci a významu, jakých se mu dostalo později.

Ale Havlíček vycítil již také, že reakční živly zneužívají odiosního názvu komunismus pro všechen volnější ruch, i politický, a pro demokratické snahy vůbec, i obracel se ostře proti všemu strašení komunismem: Komunismem nazývá se druhdy »všeliké rušení a dotýkání cizího majetku.« Svaté jest jmění, bylo v nepokojných dobách roku 1848 hlásáno a na krámech a dveřích mezi barikádami psáno. Ale držíme-li se této pravdy, shledáme brzy, že komunisté největší jsou zrovna na té straně, odkud právě v tu dobu nejvíce proti komunismu kázati a brojiti slyšíme; a zrovna ti, kteří jiné viní z toho, že mají úmysl komunismus zaváděti, sami nejméně jmění cizí za svaté drží.« A Havlíček obratně převádí pozornost čtenářovu z hospodářského komunismu na nezodpovědný politický absolutismus, který je daleko nebezpečnější než kolektivistické snahy hospodářské: »Považme na př. absolutní neobmezenou vládu: ona jako první komunista bere sobě pod jménem daní, neb konfiskací, neb expropriací atd. jmění cizí podle uzdání svého, bere celé statky některým a dává je jiným podle své libosti, uděluje některým miláčkům svým privilegie, t. j. jiným slovem, obíráti své ostatní spoluobčany; není to nejrozsáhlejší a nejškodlivější komunismus? ... jest to komunismus a sice nejrozsáhlejší, nejnebezpečnější komunismus, komunismus shůry ...« »Nebojte se tak příliš těch komunistů, kteří berou na groše, těm se zajisté snadněji ubráníte; ale bojte se více těch

komunistů, kteří berou na miliony!« — A že nejenom státní, také církevní reakce zneužívá názvu komunismus, vykládá Havlíček v Epištolách kutnohorských. V sociální demokracii rozlišuje Havlíček utopisty od politiků reálních: »Sociální demokratové jsou ti, kteří chtějí zlepšiti stav chudšího pracujícího lidu, avšak se tímto jménem zároveň naznačují mužové přepjatí, kteří by nemohou věc, jakousi rajskou rovnost ve jmění a ve štěstí zaváděti chtěli, jako též i mužové moudří, kteří uznávají, že nespravedlivé jest, aby několik kapitalistů vyssálo celý národ.« »Socialisty a komunisty, jmenovitě Cabeta, Proudhona atd.« Havlíček, jak se prý snad samo sebou rozumí, »k liberálním a řádným lidem« arci nepočítá. Havlíček jako hospodářský liberál a odpůrce socialismu byl arci úplně v souhlase s převládajícími tehdy v theorii názory národohospodářskými i se skutečným tehdy stavem hospodářským v našich zemích. Otázka dělnická, která dle kteréhosi státnického výroku končila dlouho ještě u Podmokel, přešla do Rakouska s rozmachem velkovýroby průmyslové za svobodného řádu živnostenského a s volnějším ruchem tiskovým, spolčovacím a shromažďovacím teprv koncem let šedesátých.

Čuprův vyšší hospodářský ústav na „Kolčavce“.

Prof. Dr. Josef Pešek.

(Dokončení.)

Roku následujícího dotkl se Dr. Čupr ve svých »Blätter für Land- und Volkswirtschaft mit besonderer Rücksicht auf Österreich« celého sporu ještě jedenkrát.*) Kterási rolnická škola vztahovala bez příčiny obecně míněná slova jeho programového článku na sebe, čímž vznícen byl spor. V polemice Dr. Čupr zdůraznil, že názory protivníkovy jsou úplně individuální a že lze je vyvrátiti; kdyby se chtěl dovolávat autorit (na př. Thaera, Dra F. X. Hlubka), že by tak učinil výslovně. Dále vinil svého protivníka z nepoctivosti. Místo vyvrácení námitek měl »das Allgemeine in der Tasche« a viděl ve své osobě uražený celý stav zemědělský. Zkrátka celý boj byl nerovný. Čupr však byl přesvědčen, že byl rozhodnut v jeho prospěch. Když však již v novinách domluvil, vystoupil orgán c. k. vlastenecko-hospodářské společnosti.***) vlastně jeho redaktor, bývalý knihkupec, potom průmyslník Alois Borrosch — známý z r. 1848 — který se svého nejvýznamnějšího klienta ujal. Sedě na své »tří-

*) Blätter für Land- und Volkswirtschaft, 1852, str. 60. — Listů těchto byl rok 1858 prvý a poslední zároveň. Vyšly o dvou sešitech. Podstatně lišily se obsahem svým od orgánu c. k. vlastenecko-hospodářské společnosti.

**) Centralblatt für die gesammte Landeskultur, Prag, 1857, č. 43., str. 337a n.